

**De Nederlandse land-
en tuinbouw Dichtbij**
Boeren in de voortuin van Nederland

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

De wereldbevolking groeit en daarmee de behoefte aan voedsel, grondstoffen en energie. We stuiten op de grenzen van bestaande bronnen. Er is toenemende belangstelling voor de oorsprong en kwaliteit van voedsel. Dat vraagt slimme, duurzame en grensverleggende inzichten en oplossingen.

Met veel enthousiasme en vakmanschap zorgen boeren en tuinders voor gezond, lekker voedsel en prachtige bloemen, bomen en planten. Ondernemers in de land- en tuinbouw gaan met zorg om met hun land, dieren en omgeving en hebben kennis van en zijn betrokken bij de natuur in Nederland. Ze dragen bij aan de welvaart van Nederland en zijn al eeuwen één van de pijlers onder een gezonde en groene economie.

De keuzes die ondernemers maken om de continuïteit van hun bedrijf te borgen, worden geleid door de markt, wetten en regels en de maatschappij. Altijd met de toekomst van de volgende generatie in het achterhoofd, want het perspectief van boeren en tuinders is bijna altijd dat van een familiebedrijf. Dat betekent dat ze hun bedrijf boven alles dóór willen geven aan de volgende generatie, waarvoor visie op lange termijn leidend is.

De volgende generatie staat klaar om nog efficiënter, eerlijker en beter voedsel te produceren. Door het toepassen van nieuwe technieken en innovaties. Door het zoeken van cross-overs met andere sectoren en in de keten. Jonge boeren en tuinders hebben de toekomst en staan klaar om de koploperspositie van de Nederlandse land- en tuinbouw wereldwijd te behouden en verder te versterken.

Boeren en tuinders zijn altijd dichtbij met lekker,

gezond en veilig voedsel, prachtige bomen en planten en een keur aan bloemen, op de markt, in de winkel, in het straatbeeld, in de natuur. Dichtbij zijn, luisteren en verbonden zijn met de maatschappij is van vitaal belang voor boeren en tuinders!

Zonder boeren en tuinders heeft een samenleving geen kans van slagen, zonder samenleving hebben boeren en tuinders geen grond van bestaan. Het platteland verdient evenals de stad een eigen agenda. Een aanpak, waarmee de toekomst van dat platteland wordt geborgd. In het belang van de maatschappij.

Voedsel, natuur en platteland en de zorg voor de toekomst van Nederland zijn zo belangrijk dat een ministerie voor Voedsel, Natuur en Platteland gerechtvaardigd is.

Verbeteren, vernieuwen, aanpassen en veranderen: innovatie zit in de wortels van de Nederlandse land- en tuinbouw. Hierdoor zijn we wereldwijd koploper in het duurzaam produceren van veilig en gezond voedsel, behouden wij ons bestaansrecht en dragen we bij aan kansen en oplossingen voor veel maatschappelijke vraagstukken van deze tijd. Wet- en regelgeving die hieraan ondersteunend zijn - op nationaal en Europees niveau - en een internationaal gelijk speelveld, zijn hierbij voor boeren en tuinders van groot belang.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

Vijf thema's

Met deze notitie brengen wij graag onder uw aandacht hoe boeren en tuinders bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken en wat hierbij nodig is, nu en in de toekomst.

1 Gezond voedsel, veilige leefomgeving Volksgezondheid

De Nederlandse land- en tuinbouw produceren groenten, fruit, vlees- en zuivelproducten en zorgen daarmee voor een palet aan lekker, gezond en betrouwbaar voedsel. Daarnaast zorgen boeren en tuinders voor een gezonde, veilige omgeving met veel groen en een landschap waarin het goed wonen, werken en recreëren is. Samen met andere partners in de voedselketen nemen de land- en tuinbouw als primaire voedselproducenten de verantwoordelijkheid om bewustwording van consumenten te vergroten dat een goede gezondheid begint bij goede voeding.

- De zorg en aandacht voor voedsel, natuur en platteland moet worden gebundeld in één ministerie. Een keuze die bijdraagt aan integraal beleid, die de slagkracht van onze economie en het welzijn van burgers ten goede komt en die recht doet aan het grote belang van voedsel, natuur en platteland voor Nederland.
- Een sterke voedsel- en warenautoriteit, die toeziet op de kwaliteit van ons voedsel en naleving van de regels, is van groot belang. Een kritische herziening van het takenpakket van de NVWA is nodig, zonder dat het ten koste gaat van consistentie of slagkracht.
- Het gebruik van antibiotica is de laatste jaren drastisch teruggedrongen. Maatwerk is noodzakelijk om de resistentieopbouw voor antibiotica te voorkomen en het antibioticagebruik verder terug te dringen, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van nieuwe middelen en veehouderijsystemen.

2 De economische motor Markt, keten en handel

De Nederlandse land- en tuinbouw zijn economische factoren van belang! Wij dragen bij aan de werkgelegenheid, leveren een stevige bijdrage aan de handelsbalans en aan het bruto nationaal product. Die bijdrage aan onze welvaart kunnen we leveren, omdat we floreren in een harmonisch Europa met open grenzen. Als geen ander kunnen wij op zeer efficiënte wijze - met aandacht voor de gevolgen voor mens, dier en milieu - voedsel produceren. We boeren daarmee in de voortuin van de wereld en Europa: 80 procent van al het voedsel dat wij produceren, wordt binnen een straal van 500 kilometer geconsumeerd.

- De Nederlandse land- en tuinbouw hebben belang bij open grenzen. Onze producten hebben de beste

kwaliteit ter wereld en vinden gretig aftrek. Handelsbarrières in welke vorm dan ook zijn onwenselijk. Nederland heeft er baat bij zich te allen tijde hard te maken voor een Europees gelijk speelveld, zodat de sector op gelijke voet kan concurreren met collega's uit andere landen.

- Binnen het mededingingsbeleid moet ruimte worden gecreëerd om afspraken over duurzame, veilige en gezonde voedselproductie te maken, waarvoor eenieder in de voedselketen een eerlijke prijs krijgt.
- Voor een continue investering in het creëren van werkgelegenheid en een gezonde arbeidsmarkt is een gelijk speelveld nodig op arbeidsverhoudingen in Europa. Maatwerk in wet- en regelgeving voor vaste en flexibele arbeid is noodzakelijk om in de arbeidsbehoefte te kunnen voorzien.

3 Mooi en vitaal Nederland Landschap, platteland en leefbaarheid

De Nederlandse land- en tuinbouw ondernemen in landschap en natuur, met zorg voor biodiversiteit, een gezonde en vruchtbare bodem en helder, beheersbaar water. Burgers kunnen genieten van een divers landschap, met koeien in de wei, schapen op de dijk, akkers vol verschillende gewassen en kleurrijke bollenelden. Een gezonde leefomgeving die door boeren en tuinders in topvorm wordt gehouden. Boeren en tuinders vervullen een sociale functie, door de burgers te verbinden met landschap, natuur en voedselproductie. Zij zijn daarmee van vitaal belang voor de leefbaarheid van ons (platte)land. We zorgen voor een gezonde en mooie plek, waar de samenleving volop van kan genieten. Wij zorgen voor de voortuin van Nederland.

- Een onderzoeksagenda die deze sociale rol van boeren en tuinders verder uitbreidt en bestendigt, is wenselijk. Financiële middelen zijn hierbij nodig.
- De inspanningen van de agrarische sector om de leefomgeving gezond en het water schoon en beheersbaar te houden, verdienen volop ondersteuning.
- Het is van het grootste belang dat het project AgroAstbestveilig kracht wordt bijgezet door het verder uit te bouwen in de vorm van een publiek-private samenwerking en het opnieuw fiscaal stimuleren van asbestsanering.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

4 Duurzame wereld

Klimaat, bodem, lucht en energie

De Nederlandse land- en tuinbouw zijn in toenemende mate circulair, door kringlopen te sluiten, door grondstoffen zo optimaal mogelijk te gebruiken en door met duurzame bronnen te voorzien in de energiebehoefte. Boeren en tuinders gebruiken 4,5 procent van alle energieproductie in Nederland, terwijl zij tegelijkertijd betrokken zijn bij 42 procent van alle hernieuwbare energie die in Nederland wordt geproduceerd. Sinds 2006 produceert de land- en tuinbouwsector meer elektriciteit dan hij gebruikt. Reststromen in onze sector zijn altijd een waardevolle grondstof die weer kunnen worden gebruikt, of het nu gaat om restwarmte, mest en mineralen of loof van onze gewassen. We beheren onze productiemiddelen zo goed mogelijk, want een gezonde en vruchtbare bodem en schoon en goed beheersbaar water zijn voor boeren en tuinders onmisbaar.

- Initiatieven, waarin boeren, burgers en buitenlui samenwerken om tot meer duurzame energie te komen, moeten worden gestimuleerd. Belemmeringen in wet- en regelgeving die deze initiatieven in de weg staan, moeten worden opgeheven, vergunningsprocedures vereenvoudigd en stimulerings- en fiscale regelingen herzien.
- De komende jaren moet worden ingezet op de optimalisatie van nieuwe technieken als mono mestvergisters en kleine windmolens, zodat met een lage omgevingsimpact meer duurzame energie kan worden opgewekt.
- Wet- en regelgeving moeten worden aangepast aan de principes van de circulaire economie. Gebruik en hergebruik van reststromen in agrarische bedrijven moeten maximaal worden gestimuleerd.

5 Beter met minder

Innovatie, kennis en onderwijs

De Nederlandse land- en tuinbouw investeren volop in nieuwe technieken om beter voedsel te produceren; binnen de door de maatschappij gestelde randvoorwaarden. Precisielandbouw en het gebruik van big data om gewassen en dieren beter en efficiënter te voeden en gezond te houden, zijn in de nabije toekomst een grote kans. Het ontwikkelen van integrale, duurzame landbouwsystemen, die robuust zijn en aansluiten op de circulaire economie, zorgen ervoor dat jonge boeren hun rol van voedselproducent ook in de toekomst kunnen vervullen. De diversiteit in bedrijven maakt dat er een veelheid aan denk- en onderzoeksrichtingen is. Het is van het grootste belang geen enkele ontwik-

keling uit te sluiten en de diversiteit van al onze agrarische bedrijven te benutten om van elkaar te leren!

- Innovatie staat aan de basis van onze sector. Een krachtig beleid dat deze innovatie aanjaagt en ondersteunt, is het Topsectorenbeleid. Het mogelijk maken van Algemeen Verbindende bijdragen via de brancheorganisaties om de broodnodige middelen voor innovatie en de betrokkenheid daarbij van de gehele keten mogelijk te maken en richting te geven, is een goed instrument.
- Robuuste plantgezondheid vraagt nadrukkelijk om experimenteerruimte om tot een betere en duurzame bedrijfsvoering te komen, terughoudendheid om bestaande middelen en methoden van de markt te halen om zo de overgang naar nieuwe middelen en methoden mogelijk te maken en behoud van het topsectorenbeleid om de boordnodige innovatie en betrokkenheid vanuit de gehele keten mogelijk te maken.
- Groen onderwijs moet een pijler van het ministerie van Economische Zaken blijven of worden ondergebracht in het nieuwe ministerie van Voedsel, Natuur en Platteland.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

1 | Gezond voedsel, veilige leefomgeving Volksgezondheid

De Nederlandse land- en tuinbouw produceren groenten, fruit, vlees- en zuivelproducten en zorgen daarmee voor een palet aan lekker, gezond en betrouwbaar voedsel. Daarnaast zorgen boeren en tuinders voor een gezonde, veilige omgeving met veel groen en een landschap waarin het goed wonen, werken en recreëren is. Samen met andere partners in de voedselketen nemen de land- en tuinbouw als primaire voedselproducent verantwoordelijkheid om bewustwording van consumenten te vergroten dat een goede gezondheid begint bij goede voeding.

Voedsel, natuur en platteland zijn steeds nadrukkelijker pijlers van een gezonde maatschappij. De rol die het platteland in toenemende mate speelt in welzijn en welvaart vraagt om extra aandacht. Naarmate mensen beter weten wat ze eten, gaan ze gezonder eten. Bij een groene en rustgevendende leefomgeving waar goed voor wordt gezorgd, heeft eenieder baat. Het is daarom van groot belang boeren en burgers dicht bij elkaar te brengen. Het platteland speelt daarin een cruciale rol. **De zorg en aandacht voor voedsel, natuur en platteland moeten worden gebundeld in één ministerie.** Een keuze die bijdraagt aan integraal beleid, die de slagkracht van onze economie en het welzijn van burgers ten goede komt en die recht doet aan het grote belang van voedsel, natuur en platteland voor Nederland.

Een sterke voedsel- en warenautoriteit, die toeziet op de kwaliteit van ons voedsel en naleving van de regels, is van groot belang. Het waarborgt de veiligheid en kwaliteit van ons voedsel en draagt bij aan de internationale reputatie van Nederlandse voedselproducten. We moeten constateren dat de NVWA momenteel niet naar behoren functioneert. **Een kritische herziening van het takenpakket van de NVWA is nodig**, zonder dat het ten koste gaat van consistentie of slagkracht. Voorkom dat kennis verloren gaat door efficiëntieoverwegingen en draai het doorberekenen van keuringskosten aan de sector terug.

Het gebruik van antibiotica is de laatste jaren drastisch teruggedrongen. **Maatwerk is noodzakelijk om de resistentieopbouw voor antibiotica te voorkomen en het antibioticagebruik verder terug te dringen**, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van nieuwe middelen en veehouderijsystemen. Alleen met voldoende ruimte voor maatwerk is het mogelijk stappen naar voren te maken.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

Varken sterker door humuszuur

Biologisch varkenshouder Wim van den Broek uit Kootwijkerbroek gebruikt nu vijf maanden humuszuur. Het vergroot niet alleen de groei van zijn vleesvarkens, ook de ziekte dysenterie, oftewel vibrio, komt veel minder voor.

'Ieder bedrijf heeft wel eens wat. In de biologische veehouderij is dat wel eens vibrio. Dat komt mede doordat de varkens buiten lopen.'

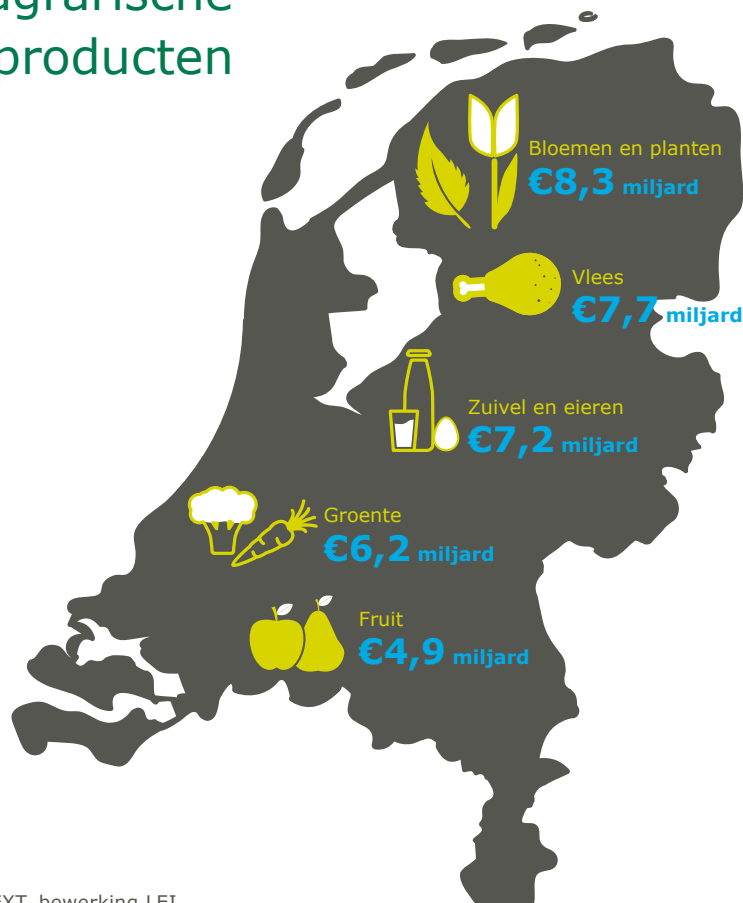
'Na een tweede behandeling humuszuur is het vleesvarken niet meer biologisch. Hierdoor zijn we wat terughoudend met de toediening. Een groepsbehandeling is al helemaal uitgesloten.'

'Naast de verbeterde weerstand is ook de toename in groei opmerkelijk. 'Bij de eerste levering was die 25 gram per dag hoger dan de controlegroep. Zo'n groei-verbetering kan enkel wanneer het varken gezond is.'

Wim van den Broek ziet niet alleen gezondere dieren, maar ook meer groei.

Top 5 agrarische exportproducten

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

2 | De economische motor Markt, keten en handel

De Nederlandse land- en tuinbouw zijn economische factoren van belang! Wij dragen bij aan de werkgelegenheid, leveren een stevige bijdrage aan de handelsbalans en aan het bruto nationaal product. Die bijdrage aan onze welvaart kunnen we leveren, omdat we floreren in een harmonisch Europa met open grenzen. Als geen ander kunnen wij op zeer efficiënte wijze, met aandacht voor de gevolgen voor mens, dier en milieu, voedsel produceren. We boeren daarmee in de voortuin van de wereld en Europa: 80 procent van al het voedsel dat wij produceren, wordt binnen een straal van 500 kilometer geconsumeerd.

De Nederlandse land- en tuinbouw hebben belang bij open grenzen. Onze producten hebben de beste kwaliteit ter wereld en vinden gretig aftrek. Handelsbarrières - in welke vorm dan ook - zijn onwenselijk. **Nederland heeft er baat bij zich te allen tijde hard te maken voor een Europees gelijk speelveld**, zodat de sector op gelijke voet kan concurreren met collega's uit andere landen. Een Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is daarvoor van het grootste belang. De Nederlandse overheid moet zich blijven inzetten voor het economische belang van ons land op het internationale speelveld, door bestaande markten te behouden en nieuwe afzetmarkten aan te boren. Wij benadrukken in dit licht het belang van landbouwraden op de Nederlandse ambassades in het buitenland.

Om in topvorm te blijven en aan de wensen van de consument te voldoen, moeten de land- en tuinbouw zich duurzaam blijven ontwikkelen, met grote aandacht voor dierenwelzijn, milieu en omgeving. Nederlandse boeren en tuinders investeren in het verbeteren van dierenwelzijn, dierenplantgezondheid, de staat van de bodem, het water en de omgeving. Helaas staan tegenover deze extra inspanningen niet altijd betere of eerlijke prijzen. Daarom neemt de sector het initiatief samen met de voedselketen duurzame concepten te ontwikkelen waarvoor zij wel eerlijke prijzen krijgen. **Binnen het mededingingsbeleid moet ruimte worden gecreëerd om afspraken over duurzame, veilige en gezonde voedselproductie te maken, waarvoor eenieder in de voedselketen een eerlijke prijs krijgt.**

Familiebedrijven in de land- en tuinbouw ontwikkelen zich steeds meer tot moderne en innovatieve bedrijven, waar meer werknemers in dienst komen. Boeren en tuinders zijn daarmee steeds vaker werkgever. Zij staan voor goed werkgeverschap en zorgen, zowel lokaal als regionaal, voor aanzienlijke werkgelegenheid. Daarbovenop zorgen land- en tuinbouw voor veel seizoen gerelateerde arbeid en inkomens. De huidige verschillen in beleid tussen de lidstaten van de Europese Unie, zorgen voor ongelijke arbeidsverhoudingen en concurrentie op arbeidsvoorwaarden. Voorkomen moet worden dat onze nationale wetgeving deze effecten versterkt. **Voor een continue investering in het creëren van werkgelegenheid en een gezonde arbeidsmarkt, is een gelijk speelveld op arbeidsverhoudingen in Europa nodig. Maatwerk in wet- en regelgeving voor vaste en flexibele arbeid is noodzakelijk om in de arbeidsbehoefte te kunnen voorzien.**

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

'Steeds vernieuwen, anders kakt klant in'

Steven en Klaziena van der Zee van activiteitenboerderij Fjouwerhusterpleats uit Rohel schakelden drie jaar geleden over van melkvee op vleesvee, een kruising van Belgische Blauwen en Holstein. Zo'n 60 tot 70 procent verkopen ze onder het merk Fries Veenweidevlees in de eigen Landwinkel Vierhuis. Het overige gedeelte gaat onder meer naar acht horecabedrijven.

'We moeten continu vernieuwen, anders kakken wij en daarmee ook de klant in.'

'Wij willen discussiëren met bezoekers en mensen belevend boodschappen laten doen.'

De recreatie- en vleesverkooptak leveren beide een kleine 40 procent op. De camping zo'n 5 procent. De rest verdient het bedrijf met natuurbeheer op de 40 hectare.

'Tot nu toe loopt de vleesverkoop boven verwachting, maar het is geen halleluja-verhaal. Uitbreiden van de veestapel kost klauwen met geld. Zodra we erop moeten financieren, redden we het niet.'

Sinds 2011 verkoopt Steven van der Zee (rechts) vlees van eigen dieren in zijn Landwinkel.

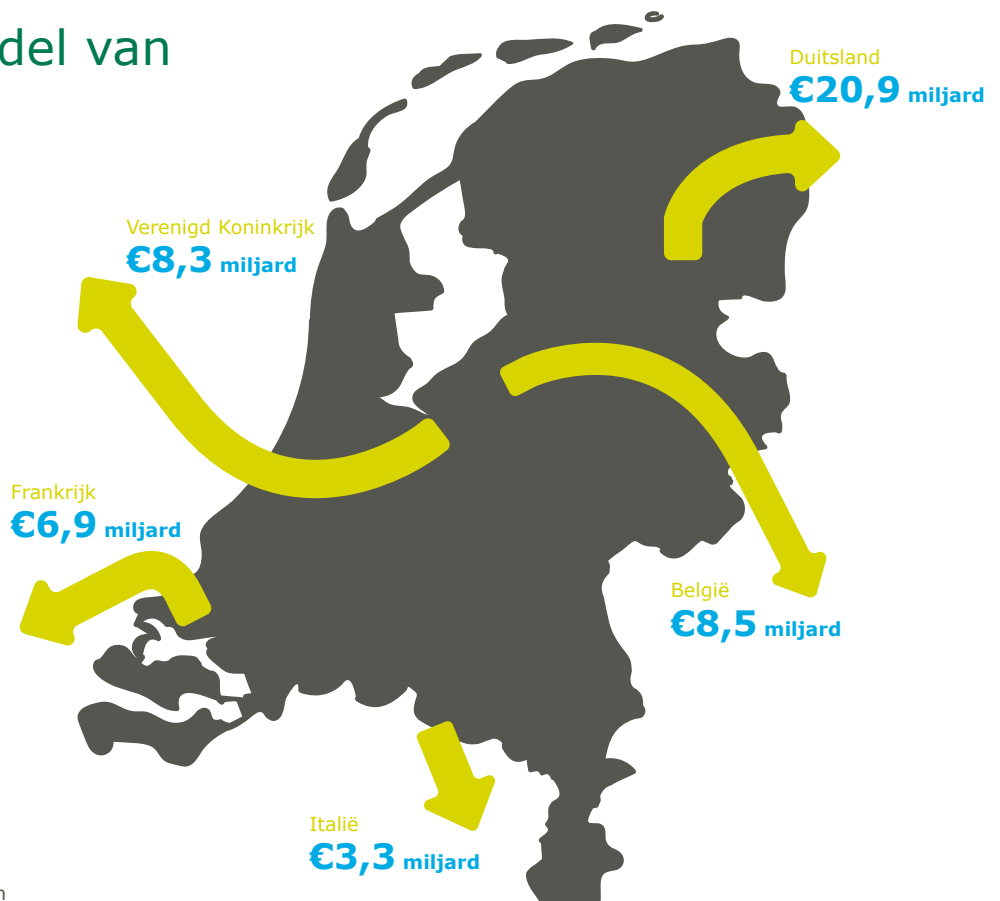
De agrarische handel van Nederland

Nederland is na de VS de tweede exporteur van agrarische producten

Export van agrarische producten
€32,4 miljard

Top 5 agrarische exportlanden voor Nederland:
Duitsland
België
Verenigd Koninkrijk
Frankrijk
Italië

Bron: CBS/COMEXT, bewerking LEI Wageningen UR

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

3 | Mooi en vitaal Nederland

Landschap, platteland en leefbaarheid

De Nederlandse land- en tuinbouw ondernemen in landschap en natuur, met zorg voor biodiversiteit, een gezonde en vruchtbare bodem en helder, beheersbaar water. Burgers kunnen genieten van een divers landschap, met koeien in de wei, schapen op de dijk, akkers vol verschillende gewassen en kleurrijke bollenvelden. Een gezonde leefomgeving die door boeren en tuinders in topvorm wordt gehouden. Boeren en tuinders vervullen een sociale functie, door de burgers te verbinden met landschap, natuur en voedselproductie. Zij zijn daarmee van vitaal belang voor de leefbaarheid van ons (platte)land. We zorgen voor een gezonde en mooie plek, waar de samenleving volop van kan genieten. Wij zorgen voor de voortuin van Nederland.

Steeds meer boeren en tuinders zoeken verbreding van hun activiteiten, door naast hun agrarische hoofdtak educatie, zorg, kinderopvang of recreatie aan te bieden op hun erf. Burgers, van jong tot oud, worden aangetrokken tot het platteland en krijgen een inkijkje in de keuken van hoe ons eten wordt geproduceerd. Al vanaf jonge leeftijd wordt gewerkt aan bewustzijn van waar gezond voedsel vandaan komt. Het is van groot belang te investeren in de sociale rol die steeds meer boeren en tuinders vervullen. **Een onderzoeksagenda die deze sociale rol verder uitbreidt en bestendigt, is wenselijk. Financiële middelen zijn hierbij nodig.**

Boeren en tuinders hebben belang bij voldoende en schoon water. Zij investeren om steeds efficiënter en plaats specifieker gewasbeschermingsmiddelen en bemesting toe te passen, vanuit een zo breed mogelijk pakket van middelen (mechanisch, biologisch en alleen waar nodig chemische correctie). Zo wordt emissie naar grond- en oppervlaktewater voorkomen. Daarnaast zetten agrarische ondernemers zich in om gebiedsgericht problemen te voorkomen en waar nodig op te lossen. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer ligt hieraan ten grondslag. **De inspanningen van de agrarische sector om de leefomgeving gezond en het water schoon en beheersbaar te houden, verdienen volop ondersteuning.**

Op het platteland ligt een grote opgave om asbest te saneren. Dit is in het belang van de volksgezondheid en het geeft bovendien een impuls om asbestdaken te vervangen door innovatieve, andere mogelijkheden, zoals zonnepanelen. De agrarische sector neemt zijn verantwoordelijkheid en heeft in samenwerking met andere partners het programma 'AgroAsbestveilig' opgezet. **Het is van het grootste belang dat dit project kracht wordt bijgezet door het verder uit te bouwen in de vorm van een publiek-private samenwerking en het opnieuw fiscaal stimuleren van asbestsanering.** Alleen op die wijze kunnen boeren en tuinders hun verantwoording nemen om aan de grote opgave die voor ons ligt te voldoen. Het zal bovendien leiden tot investeringen die bijdragen aan de leefbaarheid van het platteland.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

Meer toeristen naar Groene Hart trekken

Recreatieondernemers moeten meer samenwerken om toeristen naar het Groene Hart te trekken. Dat is een van de doelen van netwerkorganisatie Struinen & Vorsen die hiervoor het project Haak aan & Doe mee heeft opgesteld.

Oud-melkveehouder en -kaasmaker Jan van der Werf uit het Zuid-Hollandse Reeuwijk is voorzitter van de stichting, die zo'n veertien jaar geleden werd opgericht. De stichting komt voort uit een samenwerkingsverband tussen de verenigingen agrarisch natuur- en landschapsbeheer Weide en Waterpracht en Lange Ruige Weide en het agrotechnische project Rondom Oudewater.

'We roepen allemaal dat het Groene Hart zo'n geweldig toeristisch gebied is, maar het is bij toeristen nog niet bekend genoeg. Dat moet veranderen.'

De stichting begon met wat vaar-, wandel- en fietsactiviteiten. Jongere mensen willen echter op een andere manier worden vermaakt. We ontwikkelden samen met de recreatieondernemers

gps-ontdekroutes om toeristen te lokken met deze moderne manier van schatgraven.'

Onlangs breidde Struinen & Vorsen uit naar de Krimpenerwaard en Hollandse Venen. Daarbij mikt de organisatie ook op het binnenhalen van agrarische bedrijven.

Plattelandsbeleving

70% van alle grond van Nederland wordt door boeren beheerd

12.800 multifunctionele bedrijven

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

4 | Duurzame wereld

Klimaat, bodem, lucht en energie

De Nederlandse land- en tuinbouw is in toenemende mate circulair, door kringlopen te sluiten, door grondstoffen zo optimaal mogelijk te gebruiken en door met duurzame energiebronnen te voorzien in de energiebehoefte. Boeren en tuinders gebruiken 4,5% van alle energieproductie in Nederland, terwijl zij tegelijkertijd betrokken zijn bij 42% van alle hernieuwbare energie die in Nederland wordt geproduceerd. Sinds 2006 produceert de land- en tuinbouwsector meer elektriciteit dan dat de sector gebruikt. Reststromen in onze sector zijn altijd een waardevolle grondstof die weer gebruikt kunnen worden, of het nu gaat om restwarmte, mest en mineralen of loof van onze gewassen. We beheren onze productiemiddelen zo goed mogelijk, want een gezonde en vruchtbare bodem en schoon en goed beheersbaar water zijn voor boeren en tuinders onmisbaar.

Boeren en tuinders hebben daken, biomassa en ruimte beschikbaar voor diverse vormen van duurzame opwekking.

Het is belangrijk om samen met boeren en tuinders de verschillende mogelijkheden voor duurzame opwekking te benutten. Stimuleren kan door vergunningprocedures eenvoudiger te maken. Ondernemers in onze sector kunnen een groot deel van de lokale energievoorziening voor hun rekening kunnen nemen. Boeren en tuinders willen daarbij graag afspraken maken met hun burens in het buitengebied en in de dorpen. De introductie van een nieuw marktmodel voor (rest)warmtenetten draagt bij aan een toekomstbestendige duurzame warmtevoorziening. Dergelijke initiatieven, waarin boeren, burgers en buitenlui samenwerken om tot meer duurzame energie te komen, moeten gestimuleerd worden. Belemmeringen in wet- en regelgeving die deze initiatieven in de weg staan, moeten opgeheven worden.

De kosten van zonnepanelen zijn de afgelopen decennia sterk gereduceerd.

Innovatie op het gebied van zonnepanelen, opslag van opgewekte elektriciteit en smart farmers grids blijven echter mogelijk en nodig. Daarnaast zijn de technieken als kleine windmolens (lager dan 30 meter) en mono mestvergisters nog niet geoptimaliseerd. De komende jaren moet worden ingezet op de optimalisatie van deze nieuwe technieken, zodat met een lage omgevingsimpact meer duurzame energie kan worden opgewekt.

Wet- en regelgeving moet aangepast worden aan de principes van de circulaire economie.

Gebruik en hergebruik van reststromen in agrarische bedrijven moet maximaal gestimuleerd worden. Zo worden waardevolle grondstoffen opnieuw toegepast en wordt het milieu minder belast. Het sluiten van kringlopen, het opwekken van duurzame energie en het mogelijk maken van de circulaire economie, vraagt om experimenteerruimte, faciliterend en stimulerend beleid.

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

Energie besparen met tulpenflat en ledverlichting

Met zijn 'tulpenflat' broeit Niels Kreuk uit Andijk zijn tulpen in drie lagen. Door belichting met led-lampen bespaart hij 20 tot 30 procent energie. De jongste innovatie is waterzuivering op basis van zuiver chloor en doekfilters.

Maatschap Kreuk in Andijk is ontstaan in 1993, toen Koos Kreuk besloot om met zijn vrouw Nel een eigen bedrijf te beginnen. Ze specialiseerden zich in het telen en het broeien van tulpenbollen. In 2005 is zoon Niels in het bedrijf gekomen.

'Ik besepte dat we het niet nog 25 jaar zouden volhouden als we onze bedrijfsvoering niet zouden veranderen. We móesten veranderen, dat was pure noodzaak. Collega's hadden goede ervaringen met telen in twee lagen en Het Nieuwe Telen was in opgang. Zo kwamen we op het idee van een tulpenflat van drie lagen. Niemand had eerder zoiets gebouwd.'

Niels Kreuk: 'Watergebruik is best een groot thema: we willen zo weinig mogelijk gebruiken en lozen, maar we willen ook geen besmetting van onze bollen.'

'Dankzij de teelt in drie lagen en de ledverlichting, gebruik ik 20 tot 30 procent minder energie per steel.'

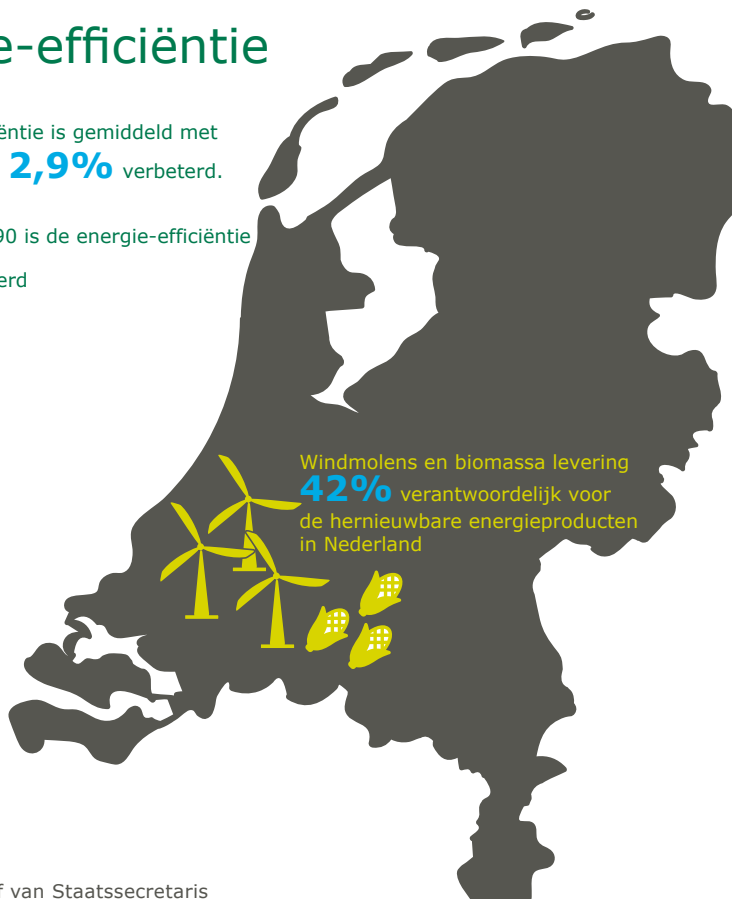
'Watergebruik is een groot thema. We willen zo weinig mogelijk gebruiken en geen afvalwater lozen, maar we willen ook geen besmetting van onze bollen. Daarom werken we met zuiver chloor; in combinatie met doekfilters bevalt dat heel goed.'

Maatschap Kreuk produceert zo'n 10 miljoen tulpenbloemen per jaar. 'De markt voor tulpen is groot, maar je moet wel wat blijven doen. Voor mij blijft duurzaam innoveren belangrijk.'

Energie-efficiëntie

De energie-efficiëntie is gemiddeld met **jaarlijks 2,9%** verbeterd.

Van 2012 tot 1990 is de energie-efficiëntie **48%** verbeterd

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

5 | Beter met minder

Innovatie, kennis en onderwijs

De Nederlandse land- en tuinbouw investeren volop in nieuwe technieken om beter voedsel te produceren; binnen de door de maatschappij gestelde randvoorwaarden. Precisielandbouw en het gebruik van big data om gewassen en dieren beter en efficiënter te voeden en gezond te houden, bieden in de nabije toekomst grote kansen. Het ontwikkelen van integrale, duurzame landbouwsystemen, die robuust zijn en aansluiten op de circulaire economie, zorgen ervoor dat jonge boeren hun rol van voedselproducent ook in de toekomst kunnen blijven vervullen. De diversiteit in bedrijven maakt dat er een veelheid aan denken en onderzoeksrichtingen is. Het is van het grootste belang geen enkele ontwikkeling uit te sluiten en de diversiteit van al onze agrarische bedrijven te benutten om van elkaar te leren!

Innovatie staat aan de basis van onze sector. Een krachtig beleid dat deze innovatie aanjaagt en ondersteunt, is het Topsectorenbeleid. Het mogelijk maken van Algemeen Verbindende bijdragen via de brancheorganisaties om de broodnodige middelen voor innovatie en de betrokkenheid daarbij van de gehele keten mogelijk te maken en richting te geven, is een goed instrument.

Robuuste plantgezondheid vraagt een geïntegreerde aanpak. Dat betekent bij voorkeur gebruik van niet chemische maatregelen, biologische bestrijders en alleen waar noodzakelijk ingrijpen met chemische middelen. Preventie is de eerste stap in het toepassen van geïntegreerde aanpak. Nieuwe verdelingstechnieken, zoals cisgenese, de ontwikkeling van nieuwe gewasbeschermingsmiddelen en de inzet van precisielandbouwtechnieken zijn hiervoor belangrijke instrumenten. Hetzelfde geldt voor diergezondheid en dierenwelzijn. Er zijn vele wegen die naar een duurzame en circulaire productie leiden. Er wordt samengewerkt met andere sectoren, zoals techniek en chemie. Deze cross-overs zullen resultaat hebben, maar daarvoor is wel ruimte nodig. **De sector vraagt dan ook nadrukkelijk om experimenteerruimte om tot betere en duurzame bedrijfsvoering te komen, terughoudendheid om bestaande middelen en methoden van de markt te halen om zo de overgang naar nieuwe middelen en methoden mogelijk te maken en behoud van het topsectorenbeleid om de broodnodige innovatie en betrokkenheid vanuit de gehele keten mogelijk te maken.**

Nederlandse boeren en tuinders hebben een belangrijke rol in de wereldwijde voedselzekerheid. Nergens ter wereld wordt voedsel op zo'n duurzame en efficiënte wijze geproduceerd als in Nederland. We exporteren niet alleen gezond voedsel, maar ook onze kennis over hoe je voedsel op duurzame wijze kunt produceren. Dit komt voort uit een jarenlange, sterke samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheid. Het is van vitaal belang voor de ontwikkeling van de agrarische sector in Nederland - en wereldwijd - deze samenwerking te bestendigen. **Groen onderwijs moet daarom een pijler van het ministerie van Economische Zaken blijven of worden ondergebracht in het nieuwe ministerie van Voedsel, Natuur en Platteland.**

De Nederlandse land- en tuinbouw Dichtbij

Boeren in de voortuin van Nederland

Digidata en boerenverstand koppelen

Akkerbouwer Lennert den Boer neemt deel aan het Zeeuwse project Akkerbouw 2.0 Hightech Sensing. Geavanceerde meettechnieken volgen twee van zijn gewassen en zijn bodem. Het is echter niet verstandig om die informatie klakkeloos te gebruiken. Het is belangrijk om nuchter boerenverstand te gebruiken.

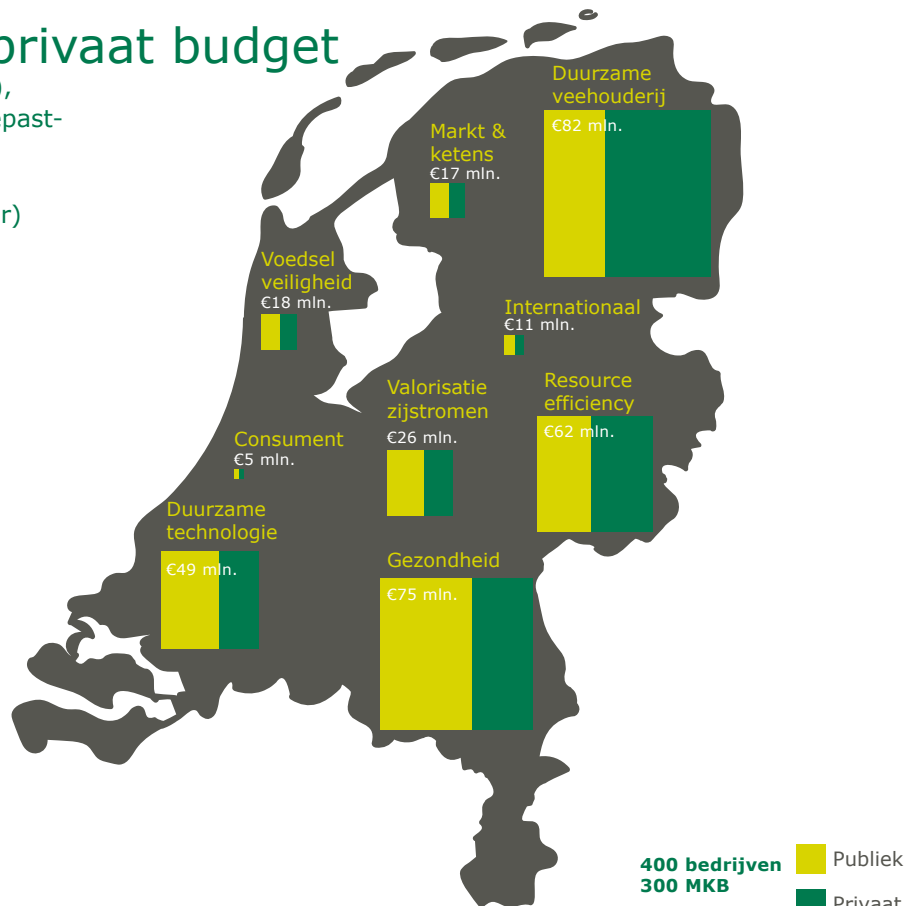
'Soms verwacht je dat er een verband is, maar dan zie je dat niet terug. Het is niet een plus een is twee. Het is best ingewikkeld. Je moet alle informatie stapelen en nuchter boerenverstand gebruiken.'

'Ik verwacht dat het nog enkele jaren duurt, voordat de verzamelde data automatisch kunnen worden doorvertaald naar plaatsspecifiek werken. Het is een leertraject. We hebben al veel geleerd; we moeten niet te veel in één keer verwachten. Daarom is het zo belangrijk dat er een vervolg komt. Anders komt alle informatie in een la terecht. Dat hebben we bij eerdere initiatieven gezien en dat zou jammer zijn.'

2012 -2015 publiek/privaat budget

DLO (Dienst Landbouwkundig Onderzoek),
TNO (Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek),
TIFN (Top Institute Food and Nutrition)
 en **CCC** (Carbohydrate Competence Center)

LTO

Colofon

Redactie en tekst: LTO Nederland, Nieuwe Oogst, Grooh Communicatie

Fotografie: Nieuwe Oogst, Marc Schols, Peter Wijnands, Maartje van Berkel, LLTB, Studio NI

Ontwerp/vormgeving: Familie Fraipont

LTO Nederland

Kantoor Den Haag

Bezuidenhoutseweg 225 | 2594 AL Den Haag
T +31 (0)70 - 338 2700 | www.lto.nl
KvK 40413400

Kantoor Brussel

59-61, Rue de Trèves | B-1040 Brussel | België
Trierstraat 59-61 | B-1040 Brussel
T +31 (0)88 888 66 54